

Lovoffer.

Nu är det tid att lovoffer tända,
rökelse bära för Herren vår Gud.
Nu är det tid att ansiktet vända
upp mot Jerusalem, Kristi brud.
Nu är det tid, att själarna sjunga.
För änglasysslan helga din tunga!

Himmelen sänker sig ned över jorden,
hjärtana fyllas av evighetston,
Anden, som bor i frälsareorden,
lyfter oss upp till den Högstes tron.
Styrk oss att heligt lovoffer bära!
Vår Gud vare tack och pris och ära!

P. N.

Till högmässa¹.

Det ämne som först föreslogs mig att vid detta möte tala över, det lydde, om jag minnes rätt: Vårt gudstjänstliv. Jag vågade icke försöka att tala däröver. Det är alltför vittomfattande. Man behöver för att kunna med något hopp gripa sig an med en dylik sak en synpunkt som begränsar uppgiften och en ram som begränsar synfältet. Gudstjänstlivet — det är kyrkornas liv och församlingarnas liv och själarnas liv i en avgörande del av dess utövning. Det har en historia, tusenårig som uppenbarelsens och tusenårig som kyrkans. Det är som kunde intet öga få en bild av denna allfamnande verklighet.

Det föll mig då före, att man kunde gripa till en central gestaltning inom denna större verklighet för att få något av den nödvändiga begränsningen. Och då visste jag ingen gestaltning så typisk och så nära liggande, som vår högmässa är. Kanske kan man ur den läsa fram, vad som är väsentligt och avgörande för det vi kalla gudstjänst. Och när jag valde uttrycket »till högmässa», så skulle det markera själva den synpunkt, som borde hållas fast. Det är icke främst den historiska eller den rent beskrivande. Utan om jag också ser högmässan såsom en historiskt verklig-

gjord gestalt inom gudstjänstens liv, så är det dock, såsom fallet är med all andlig och kristlig och sedlig realitet och allt andligt levande liv: det är alltid på samma gång något, som *skall varda verklighet*. Det bär inom sig det som heter ideal, med all den oändliga spänning och all den strävan framåt och inåt och uppåt, som alla kristendomens och personlighetens livets ideal innebära.

»Till högmässa», det är alltså tänkt som ett praktiskt lösensord. Fram till den för mig den andelivets och troslivets och bönelivets och samfundslivets övning, som äger rum, då det ringt till högmässa i de tusen kristna templen.

Högmässa är en akt, en handling. Den kan icke egentligen litterärt fixeras och inrymmas i en bok, det må vara en handbok eller en praktisk teologi. Den finns i sin sanna och reala verklighet till, allenast där två eller tre eller hundra eller tusen äro församlade i Jesu namn för att höra Gud tala och för att knäböja och nedfalla och tillbedja Gud. Och tänker man därpå och tänker på huru det står till i våra kyrkomegheter, då blir det ofta svårt att i det som är, känna igen det som borde vara, svårt att i verklighetens värld känna igen något av idealet. Och dock brukar jag till tröst och

¹ Föredrag vid kyrkosångsmötet i Linköping 14—17 oktober 1927, hållet i Domkyrkan.

eggelse för präst och församling hålla fram, att det väl dock icke finns en enda kyrka, där det icke någon gång sker ett verkligt möte mellan Gud och hans folk. Nog kan den tungsint tänkande i ett de tomma kyrkornas ödeland fråga: kan det verkligen här finnas något av den levande kyrkan? Kan här någon enda högmässa komma till stånd under ett kyrkoår? Och även där »det kommer folk», kan det stundom kännas, som vore där dock ingen gudstjänst. Jag har själv någon gång kunnat stå på en predikstol i en orolig församling, samlad utan andakt, och i den bristande stillheten tyckt mig stå som på ett torg. Jag har någon gång t. o. m. i Uppsala Domkyrka kunnat se den vilsne turistens ögon och öron och alla sinnen sväva kring, så att man såg, att någon råkat komma in i kyrkan på olaga tid. Men sådant kan förändras. Och jag kan för egen del såsom en erfarenhets-sak betyga, att de sista tjugo åren snarast vittna om en stilla och långsam tillväxt av det som är firningens första villkor: stillheten, andakten eller det, att många om också ej alla äro med i det som sker, då man samlas till gudstjänst.

Verkligheten kan förändras. Och det är av vikt, i motsats till det ofruktbara kritiserandet och klagandet, som ställer upp idealet egentligen för att döma ut hela verkligheten, det är av vikt, att idealet predikas för att ältas in i och vinna förverkligande just i denna skröpliga realitet, som heter våra församlingar, våra kyrkor, våra gudstjänster, våra högmässor.

»Till högmässa», det kan då först betyda detta: »var med om att bringa till stånd en högmässa i din församling». Däri ligger då verkligen, huru »andligt sinnad» man än är, att man lekamligen går dit. Jag

har svårt att riktigt finna mig i, utom såsom nödfallsutväg, att man bara är med radiovägen. Det är inte lätt att vara helt med, via antennerna.

Att vara med om högmässan, det innebär ett levande personligt mottagande och ett levande personligt givande och medverkande, det ena innerligt förenat med det andra.

Prästen skall vara med om den högmässa, där han fungerar. Jag framhåller med flit detta självklara. Dels därför, att jag själv är präst och talar till en del präster och vet, att vi präster behöva riktigt höra detta självklara. Och det även därför, att församlingsmedlemmarna utan kapp och krage icke skola finna sig själva orättvisligen förmanade. Men jag säger det icke minst därför, att detta självklara krav är svårt att fylla, ja så svårt, att det är allt annat än självklart. Det ideala kravet ligger här så högt och går så djupt, att vi med våra fattiga resurser i verkligheten ofta bedrövligen bli efter. Och dock har det i alla tider varit och måste i alla tider vara så, att man kommer icke förbi det faktum, att det behöves en präst, för att det skall komma till högmässa i en församling. Och prästen måste »vara med», icke minst utan först och främst han. I det kravet, att prästen skall vara med och helt vara med, när det heter »till högmässa», ligger såsom alltid, i det som rör vårt andliga liv, bredvid det som synes stort också det som synes smått. Här är emellertid även det lilla stort. Även själsfrånvaron i det lilla är stötande, när man är på heligt rum. Det har hänt mig, när jag varit åhörare, mer förr i de många översättningarnas tid än nu, att prästen icke läste bibeltexten rätt — det är dock det minsta, man kan begära, att den som leder vid en gudstjänst, skall

läsa rent och klart och rätt innan-till. Och han får icke heller läsa dött. Man bör därför bereda sig på att kunna läsa bibelns ord »i alla stycken rätt och värdigt», och för säkerhets skull bereda sig före var högmässa. Jag har kommit underfund med, när jag lyssnat på mig själv vid uttalandet av bekän-nelse- eller böneord, att tonen i ett tröthetsmoment velat bliva meka-nisk, opersonligt död. Och jag har anat, att det är i sådana stunder, kanske just vid Herrens altare, som predikotonen och mässtonen, den högtidligt döda och balsamerade, födes fram. Det enda säkra med-let mot sådant är att följa den unge Karl XII:s råd i hans barndoms-kria: »Man skall alltid vara levandes». Och det kostar vaksam vilja. Jag har hört någon gång, att prästen icke kunnat läsa rätt de trolo-vades eller de dödas namn vid lysning och tacksägelse. Det skall han lära sig förut; det är kränkande om en människa, kanske den enda gång hennes namn går över läp-parna i församlingens sköte, icke hålles klart i respekt. Sådant synes *smått* — men det är det i grunden *icke*.

Och problemet för prästen att vara med, det blir, t. ex. då det gäller Guds ords predikan, något av det mest personligt ingripande, man gärna kan tänka sig. Han skall ju personligen representera förkunnelsen, förkunnelsen sådan den kommit från Gud och gått genom den utkorade skara av heliga Guds män, som talat i Anden, före Kristus och efter honom. Han skall vara med, må vara som den ringaste och siste. *Helt* vara med i sinne och håg, i tankekraft och helgad gåva. Och dock icke, som skulle han spela vare sig profeten eller aposteln, utan mera vara som rösten, som förtonar och försvinner. Hans lilla jag får

icke sticka fram bredvid eller fram-för hans Herres, varken som den märkvärdige talaren eller den sken-bart ödmjuke, som koketterar med sin litenhet, eller som den förargade, som begagnar predikstolen att ge förargelsen form. Den som här icke felar, han är en fullkommen man.

Dock, de flesta av Eder äro icke präster. Därför må vi väl nu lämna den delen av ämnet, huru prästen skall vara med i högmässan. Blott än ett ord: Det är verkligen moti-verat, att den levande själ, som vill vara med i gudstjänsten och därtill bereder sig själv, kunde på samma gång enkelt och naturligt inför Gud tänka även på »sin präst». Det skulle icke bli utan frukt.

När det nu är fråga om huru den församlingsmedlem, som verkligen vill vara aktivt med i högmässan, skall kunna detta, så kanske det vore riktigast att något gå in på vad det är, som förekommer i gudstjänsten. Men det kan endast bli an-tydningar.

Du säger kanske: Vad kan det ha för mening för den som icke är präst utan endast åhörare, att aktivt vara med om det som Luther kallar predikan och Guds ord? Jo, det har en djup mening.

Guds ord och predikan är vår högmässas stora centrala och allt bärande moment. Man brukar i gudstjänsten tala om ett möte mellan Gud och församlingen. Och där är ett ömsesidigt givande. Gud giver åt församlingen och församlingen »giver» åt Gud. Det första brukar man kalla det sakramentala i gudstjänsten; det andra brukar man beteckna med ordet sacrificium — ordet betyder offer. Det allt bärande det är, att Gud giver det heliga. Även ordet är ett sacramentum. Och det största av allt, som kan kallas sakrament. Och det

andra, församlingens och själarnas offerande, det kan icke innebära annat, än att församlingen tager emot och bär fram av det heliga hon fått — sin bekännelse, sin bön, sin tro, sitt lov, det kan blott vara ett själens svar på Guds uppenbarelse för själen. Och eftersom det här, i den evangeliskt vakna församlingen, är fråga om vaket och medvetet och personligt liv, så måste givandet av det heliga ske genom den levande Gudens ord. Gud talar. Först sedan kan människosjälens svara. Intet kan uttrycka och bära andeliv, såsom ordet gör detta. Intet får därför skymmas bort denna sak, att centrum i allt som heter gudstjänst är Guds ord, Guds evangelium. Detta får inte skymmas bort ens av det skenbart allra högsta, ej av drömmande mystik i det mest förfinade känsloliv, ej av den ädlaste musik i översvinnelig skönhet och hänförande njutning, icke av rummets diktning i sten eller dräkternas finaste estetik. Störst är och förblir det enkla ordet, som kanske i lättbegripligt barnspråk talar om Guds nåd, om syndaförlåtelsens gåva, om det oförskylda barnskapets härlighet, om »Fader vår, som är i himmelen», om Jesus Kristus i hans predikan, i hans gärning, i hans jordeliv, i hans bön, om hans lidande, om hans kors, om hans uppståndelse och seger, om hans Ande och hans församling, om hans och hans Faders rike.

Du skall framför allt vara med om *detta*. Och då får du icke alltför lätt stöta dig på, om det kommer i ringhetens gestalt. Icke ens alltför mycket låta det skymmas bort, vad ordet innebär, om predikantens tunga stapplar och hans tankar äro små och hans gåvor ringa. Bättre än att här öva den stora och lätt segrande kritiken, bättre är, om det funnes flere, som förmådde höra

Herrens röst tala och tala bättre än hans fattiga tjänares röst. Det hände en gång Henrik Schartau, att han hörde ett illa utfört skriftetal av en klen präst. Men det hände honom, att när samma röst stavade fram avlösningsorden, då hörde Schartau för första gången Fadren i himmelen tala till sitt barn om alla synders förlåtelse. Det *kan* ske liknande ting än i dag.

Predikan? Skall vår predikan bli bättre, vet jag intet, som så starkt verkar som det, om det finns själar, som törsta efter Gud och efter Guds levande ord. Predikan är dialog — det frågas, och det svaras. Säg icke, att detta icke förnimmes. Det går många hemliga banor mellan själ och själ. Icke minst på ett rum, där Gud bor och där själarna andas. Din präst förnimmer kanske en dag den tysta kamp, som står i din själ och som drivit dig att vara med.

Men predikan är blott *en* form av ordet. Högmässan är genomvävd av *skriftens* ord. Psalmernas innehåll är till största del en avskrivning av skriftens förkunnelse.

Den erfarenhet, jag personligen har gjort och mer och mer gjort, är, att man med fördjupad kännedom om skriftens innehåll och vidgad kännedom om vad annars bjudes i den andliga världen, oupphörligen undrar på rikedomen, högheten, klarheten, träffsäkerheten i det som bjudes genom profetian och psalmen, genom Kristusorden, genom Pauli ord och Johannesorden. Och detta gäller, om än i mindre mån, också de kyrkligt traderade orden. Om man levat ett tiotal år i psalmerna från Prudentii dagar till Wallins, så är det framför allt det hållbart klassiska, man lägger märke till. Man kan icke tänka sig något så hållbart i diktväg, det må vara från Homeri dagar och

Sofokles tid till Shakespeare och vår härliga svenska tankelyrik, som jag betraktar såsom en av världslitteraturens största skapelser: man kan icke tänka sig *något*, som skulle kunna upprepas under hundraåren av år på tusentals olika rum under högtidsdagar från allas barnår och icke slitas ut. Men detta sker med bibelorden och psalmorden och trosbekännelseorden och ej sällan böneorden. En guldgruva av höga böneord är vår evangeliebok; där äro skatter gömda sedan halvtannat årtusende.

När den moderna litteratmänniskan här vill tillämpa sin tomt estetiska ombytestag och sina smaklagar från i förrgår, då kan man ej låta bli att harmas. Och det även av estetiska och litterära skäl. Dessa litterära fabrikanter kunna ju kanske under ett halvsekels produktion åstadkomma t. ex. 50,000 trycksidor. Och de kunna där jargonmässigt håna både bibelord och psalmord. De goda bokmakarna, de veta icke, huru enfaldigt de tala! En psalmsångares ord från Israel lever efter två och ett halvt årtusen, ungt och friskt, som då det sjöngs på Sion. Jesu ord på berget och vid Tiberias hav, de svälla av ande och liv som den hundrafaldiga skörden här och där på Kanaans mark. Även ett Lutherord som förklaringen till Guds första bud eller trons ord om Kristi verk, de hava levat genom århundraåren.

Det är synd om de där litterära »fabrikanterna». Det är väl knappast troligt, att det finns bland de 50,000 sidornas ord tio rader, som leva efter femtio år. De borde av enkel självkritik vara mindre högfärdiga inför andelivets genom tidsåldrarna levande monument.

Nå, må de döda begrava sina dödal!

Men om vi vilja vara med om

att verka för det kristliga andelivets framtid, då vet jag intet bättre än att leva med i detta ord, som bär vårt gudstjänstliga liv.

Var med, också i det offerliv, som Guds ord vill dana fram! När vi tala om det som församlingen i sin gudstjänst skall bära fram inför Gud, så bruka vi ofta ordet från tempeltjänsten: ordet liturgi. Var levande med i den högmässa, där detta offrande får rum, från syndabekännelsen till trosbekännelsen, från kyrkobönen till hallelujasången och välsignelsen!

Det hör till det djupast karaktäristiska för vår högmässa, att det första som sker i det liturgiska handlandet inför den Helige, är frambärandet av syndabekännelsens böneord. Och det känns för min del tilltalande, att man där kan välja, vid valet av offerkärilet, mellan en av Israels botpsalmer och en Olaus Petri bön.

Men — det är ej värt att göra försöket att genomgå det hela. Det bör höra även till lekmanövnningen före högmässan att här tänka igenom dess ordning. Nu saknas icke hjälpmedel därtill. Det finnes gott om skrifter i denna sak. Och troligen står vårt gudstjänstliv nu inför en rikare även teologisk produktion just på liturgiäns fält.

Emellertid: det viktiga är också här praxisövandet, inövandet. Det är viktigare än kritiserandet. Jag erkänner t. ex., att vi kunna komma till åtskilligt, som ger vinst. Men det är orätt att underkänna, vad vi redan äga. Även det vittnar oftast om förstånd. Jag mötte en gång en präst med rätt så stora andliga anspråk. Han sade något sådant, som att kyrkobönen är en slags allmänna kungörelser inför Gud. Det är översitteri att tänka så, och den som så betraktar denna bön, är i all sin högandlighet på

vilse väg. Det må dock stämma med värdigheten hos en kristen svensk människa att söka öva sig till att med församlingen tänka på Guds kristenhet och folken därutaför, på fädernesland och konung, på rike och riksmöte, på barn och ungdom, på sjuka och fattiga, anfäktade och döende. Man bör icke vara för god att kunna bedja för alla lovliga yrken och stånd och om välsignelse över frukten på jorden. Och det året om — en allmogevän från min barndomsbygd frågade mig en gång ironiskt, om man på hösten bad särskilt för vinterrågen. Mannen var tydligen ännu icke kommen till det höga förnuft, som ändrade Gerhardtpsalmen till »Nu vilar halva jorden». Annars kanske hans tankar hade gått så långt, att han tänkt på att på vår jord äro alla tider både såningens och växtens och skördens tider.

Här som annorstädes i vår andefattiga tidsålder har reformivern varit stor. Emellertid må den som kräver, att intet må finnas, som icke just han gillar, ha klart för sig, att det finns flera än han eller hon vid högmässan. Och det en djupt tänkande lekman möjligen icke kan på grund av sin livsövertygelse vara med om, det må han för sin del gå förbi. Men — envar har ju också rätt att kräva ändrade former, om han det vill och kan motivera dem — med att föreslå bättre.

Då vill jag emellertid med tanke på formen för vår gudstjänstordning säga, att under de åtta kyrkomöten, jag varit med om, intet område visat så mycken oförmåga som liturgi. Av hundra förslagspunkter har väl knappt en femtedel gått fram. Och ofta har det ändå gått för lätt och hastigt fram. Själva den grupp av ändringar, som den gångna generationens mest frejdade kyrkoman förde igenom, innebar

enligt min mening till största delen försämringar. Och dock har det nog även här ljusnat något. Det första, man märkte därav, var ett och annat i den evangeliebok, vid vars omgestaltning denna församlings hädangångne kyrkoherde var en medarbetare. Och det synes mig, som vore vid sista kyrkomötet uppslag gjorda, som visserligen icke ännu mognat, men dock torde innebära sådant, som kan bli till ökad rikedom. Men jag vet näppeligen något språk så svårt att skriva som det bönespråk, däri församlingen vid högmässa skall bära fram sin åkallan eller sin tacksägelse inför Gud, kanske kyrkotid efter kyrkotid. Det är ej vad som helst, som håller provet *där*. Ty i grunden, trots allt, torde ingen makt i världen vara så nogräknad som en evangelisk församling, när det gäller att bära fram böneoffer inför Gud. Där lever en anda mäktig att pröva andar. Kritiken är vida mer än estetisk. Den går lika djupt, som den kristna uppenbarelsen går djupt, där den i tron fannas av levande själar och levande församlingar. Och där är icke bara fråga om tankeprov. Här såsom alltid i den andliga världen går det ofta högre eller djupare, än dit alla tankar gå.

Det finns också i vår högmässa liksom i allt, då det gäller människan och Gud, sådant som icke ens kan fannas av tankeuttryck i ord. Ordet räcker icke till. Det finns ett sacramentum i högmässan, som, om det också av de fromma fäderna kallats ett ord för ögat, ett verbum visibile, dock säger ordets innebörd på ett annat sätt: nattvardens sakrament. Det finns också sacrificia, som icke kunna bäras av hörbara ord. Dit hör andaktens tystnad, tillbedjan i det fördolda, överlåtandet åt Gud. Dit hör en stor del av

de heliga tonernas värld. Mycket av det som icke kan sägas, det sjunges fram.

Det har icke varit de närmaste tidevarvens styrka, sådant. Det hör till det mest nedslående i vår kyrkas nyare historia, att Kristi församling i Sverige hållit på att förlora Herrens heliga nattvard. Och dock, fast jag ej kan närmare gå in därpå, äro vi kanske nära en förändring. Det har mer än en gång förnummits, när unga människor böjt knä vid altarrunden, att man där erfarit något av det outsägliga, som dock innerst är detsamma, som vad Anden säger i det, jag kallade det största av allt: i nådens ord.

Och om det som samlat oss vid detta möte, den heliga sången och den heliga musiken, äger jag än mindre förmåga att tala. Dock när jag ställt fram högmässans typ såsom en urtyp för evangeliskt gudstjänstliv, så menar jag, att också i denna sak har församlingen väsentligen träffat rätt. Den har ställt sången tjänande inför ordet. Den kräver till det mesta, att tonen skall bäras av ord. Och ibland menar jag, att vi fela däri, att vi icke så klart vi kunna, giva våra menigheter ordet på samma gång som tonerna. Också tycka nog vi icke-musikaliska människor ibland, att man icke är tillräckligt noga med orden i hymnernas rad. Det händer ej sällan, där en gång latinets ädla fogningar återgivas eller där den klassiska tyska psalmen flyttats över på svenskt språk, att man tycker: hur svårt det må vara, man kunde dock göra mer för ordens ädla gestaltning. Otvetydigt ger också vår högmässa den riktiga klaven för det sjungnas värdering. Den säger: Enkel är kanske psalmen med koralen, estetiskt och musikaliskt — men intet kan tävla med detta, som så synes, i omedelbart uppbyggande

och enande makt. Och såsom högmässan står överst i centrum, så vill den aldrig låta den musikaliskt mera utgestaltade formen, den må heta vesper eller annat, få mera än bigudstjänstens rang. Det innebär icke någon undervärdering av det som är skönt. Men det innebär, att allt estetiskt här måste stå tjänande inför det som rör tron och livet, hjärtetron och hjärtelivet.

Men ur hjärtelivet strömmar det förnyelse ut över alla livets områden. Även tonernas värld behöver ständigt förnygras genom en levande förbindelse med livets centrum. Stänger man av andelivets ström, så sjunker livet i armod. Det känner man ofta på nutidens vetenskap, på dess poesi och konst. Och man får höra röster, som säga något liknande om tonernas skönhetsrike. Det hela hotar också där, säges det ibland, att sjunka ned i teknikens bottenlösa kaos, där ingen ande svävar över djupen. Det blir kanske också här ingen verklig förnyelse till skapande liv, utan att det kristliga andelivet vaknar till en ny skapelsedag.

Vi kristna böra tröstligen sjunga, icke minst vår psalm, vår högmässopsalm. För oss, som icke kunna sjunga i hörbara tonfall, är det en hugnad, att det finnes, liksom det finnes en bön utan ord, också en sång utan toner. I den sången kunna alla trognas hjärtan sjunga med.

Och I, käre sångare från de växande sångarskarorna i Kristi kyrka! Sjungen av hjärtat så, att allt flere dragas och lockas och ledas att endräktigt vara med om församlingens levande sång.

Så gå vi med varandra
med bön och hopp vår pilgrims-
gång
och sjunga, där vi vandra,

det frälsta Sions segersång — —.	en kärlek och en längtan
En röst från tusen munnar,	och samma mål till sist,
en själ i allas röst,	ett slut på allas trängtan:
ett bud, som frid förkunnar,	ett liv i Herren Jesus Krist.
en tro med evig tröst,	J. A. Eklund.

U. L. Ullman och det svenska gudstjänstlivet.

När en framtida forskare i svenskt kyrkoliv kommer till de sista årtiondena av 1800-talet och de första av 1900-talet och frågar sig efter förgrundsgestalter i den storartade utveckling, som den svenska kyrkans liturgiska och kyrkomusikaliska strävanden under dessa årtionden innebära, så behöver han ej länge stå oviss. Ty där framträder så tydligt, att ingen tvekan kan vara, Udde Lechard Ullman såsom den som hela tiden har ledningen, alltifrån det den unge lektorn och docenten i praktisk teologi först gör sitt namn känt och ända tills 78-åringen knyter sitt namn till åtskilliga av de viktigaste kyrkomusikaliska och liturgiska dokument som alltsedan reformationstiden skänkts åt den svenska kyrkan.

Det är en ovanlig konsekvens i detta arbete, som dock under större delen av de mer än 50 år det omfattar, måst utföras sida vid sida med de många praktiska värv, som den egentliga livsgärningen omfattade. 1871 disputerade den då trettiofyraårige docenten över en avhandling med titeln »*Om den kyrkliga psalmboken med särskild hänsyn till den svenska kyrkans psalmbok af år 1819*». Det är här som med djup intention och stor sakkännedom den principiella skillnaden mellan andlig sång och kyrklig psalm klargöres och den kritik mot 1819 års psalmbok, som redan länge rört sig i vissa kretsar, får ett, på samma gång med dikta-

rens uppskattning förenat, representativt uttryck. Naturligt var ock, att när en psalmbokskommitté sedan tillsattes U. L. Ullman skulle vara medlem däri. Han insattes där tillsammans med C. A. Torén och C. D. af Wirsén. *Förslaget till reviderad psalmbok för svenska kyrkan af år 1889* var resultatet av detta arbete.

Vägen från psalmforskning och psalmarbete till liturgisk forskning i egentlig mening var emellertid ej lång och under de mellan den första psalmboksstudien och deltagandet i psalmbokskommittén liggande åren hade från U. L. Ullmans hand framgått det arbete, som utgör hans kanske mest betydande gåva till Sveriges präster och liturgiskt intresserade kyrkofolk, nämligen hans stora verk *Evangelisk-lutersk liturgik* med särskild hänsyn till svenska förhållanden, utkommen i olika häften åren 1874—1885. Vad detta arbete betytt för väckande av liturgisk insikt och liturgiskt intresse hos både präster och kyrkofolk kan knappast överskattas. Och om den glädje den boken kunde väcka i unga hjärtan och aldrig försvinnande känsla av vår gudstjänsts högtidlighet, där om skulle jag vilja giva ett aldeles särskilt varmt personligt vittnesbörd. Såsom den främste kännaren av svenskt och överhuvud evangeliskt gudstjänstliv i vårt land inträdde den under tiden nyutnämnde Strängnäs-biskopen 1889 i den handbokskommitté som 1891